

AXBOROT XURUJLARINING MANBALARI, ULARNING IJTIMOIIY MUHITDA AMALGA OSHISH USULLARI

Nomozov Xurshid Shavkat o'g'li

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti

f.f.f.d. (PhD)v.b. dotsent

nomozovnomozov2@gmail.com

+998914680710

Annotatsiya: Ushbu maqolada "internet" tushunchalarining mohiyati, axborot xurujlarining manbalari, ularni ijtimoiy muhitda amalga oshish usullari va ularga qarshi kurashish yo'llari haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: internet, internet huruji, siyosiy usul, harbiy usul, iqtisodiy usul.

Axborot bugungi kunning eng muhim va dolzarb masalardan biri bo'lib xizmat qilinadi. Internet ijtimoiy-iqtisodiy, texnologik va madaniy taraqqiyotning muhim omilidir. Uning jamiyat hayotidagi ahamiyati kundan-kunga ortib, ma'lumotlar bilan ishlash usullari o'zgarishi va yangi axborot texnologiyalarni qo'llash sohalarining kengayishi kuzatilmoqda.

Axborot hajmining borgan sari ko'payishi XX asrning ikkinchi yarmidan yaqqol namoyon bo'la bordi. O'tgan asrning 70 yillarida axborot hajmi har 5-7 yilda ikki barobarga ortgan bo'lsa, 80-yillarda bunday o'sish har 20 oyda, 90-yillarda esa har yili kuzatilgan[1]. Axborot hajmining bu qadar ortib ketishi insonning axborotni butunligicha qabul qilish imkonini cheklab qo'yayotganini ta'kidlash lozim.

Amerikalik muhandis, matematik va birinchilardan bo'lib axborot nazariyasini yaratgan olim Shennon K. axborotni "oydinlashtirilgan mavhumlik", - deya ta'riflagan. Buning ma'nosi shundan iboratki, axborotni qabul qilib inson yangi bilimlar bilan tanishadi, ilgari mavhum bo'lgan narsalarni anglaydi, qo'ygan savollariga javob topadi. Bu tugamas va doimiy jarayondir.

O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi qonuniga muvofiq axborot axborotlashtirish jarayonida qo'llanuvchi axborot resursi[2] sanaladi.

"Axborot", "huruj" va "axborot huruji" tushunchalarining ta'rifini berish va ularni o'zaro bog'lash orqali qo'yilgan muammoni yanada chuqurroq tushunish, axborot xavfsizligini ta'minlash masalasining dolzarb ekanligini anglash mumkin.

Axborot so'zining kelib chiqish tarixiga nazar salsak, u arabcha "axbor", ya'ni xabar so'zidan olingan. Informatsiyaesa lotincha informatio so'zidan olingan bo'lib, «tushuntirish, xabar qilish, talqin etish» ma'nolarini anglatadi va namoyon bo'lish shakllaridan qat'iy nazar biror narsa haqidagi ma'lumotni o'zida namoyon etadi. Bugungi kunda axborot va informatsiya so'zlari ko'p hollarda yagona mazmunda ishlatilmoqda.

Bugun axborot hurujlari orqali o'z g'oyalarini singdirish va jamiyat a'zolarini, ayniqsa, yoshlarni o'z izmiga solish ko'p kuzatilayotgan holat bo'lib qolmoqda. Internet hurujlari bugungi kunda globallashuv jarayoniga qo'shilgan har bir davlat va jamiyat uchun potensial yoki real darajada xavf tug'diradi. Chunki axborot orqali o'sha mamlakat yoshlari ongini manipulyatsiya qilish, o'zlarining g'arazli maqsadlariga shu yo'l bilan erishmoqchi bo'layotgan kuchlar mavjudligi sir emas. Axborot xurujlarini bugungi kunda davlatlar (jumladan chet el davlatlari), turli ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy tashkilotlar, rasmiy va norasmiy sotsial guruhlar, alohida shaxslar uyushtirishi mumkin[5]. Shuning uchun axborot urushlari, axborot-psixologik xavfsizlik kabi mavzularda butun dunyo olimlari keng baxs va mushohadalar olib borishmoqda. Internet oqimining ortishi, internet urushlari va axborot terrorizmi kabi masalalarning ko'tarilishi, jamiyatda ommaviy axborot vositalari o'rning ortishi, mehnat faoliyatini texnik axborotlashtirish usullarining keng qo'llanilishi tufayli ko'plab ilmiy va ilmiy-amaliy adabiyotlarda axborot xurujlarining amalga oshish usullari o'rganilmoqda. Internet ta'sirlari kimga ta'sir ko'rsatish kerakligi va axborot hurujining maqsadidan kelib chiqqan holda tegishli usullar orqali amalga oshiriladi. Bularga psixologik usullar (o'z fikrini singdirish, rag'bat, majburlash, jazolash, namuna ko'rsatish), harbiy usullar (jismoniy zarar yetkazish orqali o'z fikrini singdirish), iqtisodiy usullar (potensial raqibning iqtisodiy holatini yomonlovchi savdo

yoki moliyaviy sanksiyalar yaratish), siyosiy usullar (turli siyosiy o'yinlar) kiradi[6]. Mazkur usullarni mukammal bilgan holatdagina axborot hurujlariga qarshi kurash yo'llarini ishlab chiqish mumkin. Globallashuv sharotida dunyoning mafkuraviy manzarasi hozirda juda murakkablashib ketdi. Unda ta'sir kuchiga ega bo'lishni eng maqbul yo'li sifatida, mablag' qancha ketishidan qat'iy nazar yirik axborot tarqatuvchilik mavqeini egallash ekanligi hozirda sir bo'lmay qoldi. Jahonda informasion urush ketayotganini hatto oddiy insonlar ham sezishlari mumkin. Misol uchun biron mamlakat hududida ma'lum turmush tarzini, qadriyatlar tizimini ulug'lovchi risolalar, san'at asarlari, kinofilmlar, axborotlar va hokazolar tarqatilmoqda. Bunday informatsiyalar jamiyatda ma'lum ijtimoiy fikrning shakllanishiga ta'sir etmay qolmaydi. Shu munosabat bilan birinchi prezidentimiz I.A.Karimovning yoshlarni ochiq axborot olish davrida hukm suradigan umumbashariy axloqiy inqirozdan asrash muammosiga alohida e'tibor qaratgani diqqatga sazovor: — .keyingi yillarda ko'plab namoyish etilayotgan jangarilik filmlarini olaylik, - deydi U. - Bu filmlarni ko'pchilik, ayniqsa, yoshlar maroq bilan ko'radi, chunki odamzot tabiatan mana shunday to'polonlarni tomosha qilishga moyil... Afsus bilan ta'kidlashimiz lozim: tarix tajribasi shundan dalolat beradiki, inson tabiatidagi insoniylikdan ko'ra vahshiylik, ur-yiqit instinktlari, ya'ni xatti-harakatlarini qo'zg'atib yuborish osonroq. Ongi shakllanib ulgurmagan aksariyat yosh tomoshabinlar bunday filmlardan ko'pincha turli yovuzlik, yirtqichlik, shafqatsizliklarni o'rganadi, xolos. Natijada ularning diydasi qotadi, qalbidan toshbag'irlik, zo'ravonlik, axloqsizlik kabi illatlar joy olganini o'zi ham sezmay qoladi. Hatto shunday tomosha va filmlarning qahramonlariga ko'r-ko'rona taqlid qilishni istaydigan yigit-qizlar ham topiladi. Chunki ular bunday uydirma talqinlar ta'sirida qo'l urayotgan ishi qanday ayanchli oqibatlarga olib kelishini tushunib yetmaydi.[7]

Yuqorida keltirilgan holatlardan kelib chiqqan holda axborot hurujlarini bartaraf etish hamda ularga qarshi kurashishning asosiy yo'llari sifatida jamiyatdagi quyidagi omillarni ko'rsatish mumkin:

- Kuchli siyosiy boshqaruv va nazorat tizimining mavjudligi (siyosiy omil)
- Fuqarolar huquqlarining kafolati (huquqiy omil)

- Barqaror va farovon turmush (ijtimoiy - iqtisodiy omil)

- Ma'naviy yetuklikni ta'minlovchi ijtimoiy institutlarning shakllantirilishi (ma'naviy omil)

Umuman olganda axborot hurujlari istalgan jamiyatda kuzatilishi mumkin, ammo jamiyat hayotining siyosiy, huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy hamda ma'naviy sohalarida biror salbiy jarayonlar mavjud bo'lganida ular o'ta faollashadi, o'z ta'sir doirasini kengaytiradi, ularning ta'sir darajasi ortadi. Shuning uchun ushbu muammoni keng ko'lamli sotsiologik tadqiqotlar asosida o'rganish orqali kerakli bo'lgan vaziyatni yaxshilovchi hamda mo'tadillashtiruvchi yechimlarni aniqlashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nomozov, Xurshid. "INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI." *Development and innovations in science* 2.7 (2023): 8-14.
2. Nomozov, Xurshid. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." *Farg'ona davlat universiteti*, (3) (2023): 67-67.
3. Номозов, Х. "ИНТЕРНЕТ-МАКОН ТАЪСИРИДА СОДИР БЎЛАЁТГАН НЕГАТИВ ИЖТИМОЙЛАШУВ ШАКЛЛАРИ." *Философия и право* 26.3 (2023): 232-235.
4. Nomozov, Xurshid. "OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING IJTIMOYIY FUNKSIYASI." *TAMADDUN NURI JURNALI* 1.64 (2025): 253-255.
5. Shavkat o'g'li, Nomozov Xurshid. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATION G'UYALAR* 1.2 (2024): 48-51.
6. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYAT IJTIMOYILASHUVIDA INSTITUTLARI O'RNI VA INTERNET-MAKONNING UNDAGI O'RNI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(2), 83-88.
7. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA'SIRIDA SODIR BO'LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOYILASHUV

SHAKLLARI. *TANQIDIY NAZAR, TAHLILiy TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR*, 1(2), 52-58.

8. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(2), 113-118.
9. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(2), 113-118.
10. Shavkat o'g'li, N. X. (2023). AXBOROT XURUJINING O'SMIRLAR HAYOTIGA TA'SIRI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 1285-1287.
11. Nomozov, Xurshid (2022). THREATS TO INFORMATION SECURITY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *Gospodarka i Innowacje.*, 22, 229-231.